

MAJOR MIKLÓS

KERESÉT ÉS ÉLETSZÍNVONAL EGY SZILÁGYSÁGI FALUBAN

A felszabadulást követően hazánk gazdasági, társadalmi szerkezete – mint ismeretes – gyökeres átalakuláson ment keresztül. Az ugrás-szerű iparosítás foglalkozási átrétegződést idézett elő. A mezőgazdasági foglalkoztatottak száma országunkban több mint két millióval csökkent (az 1950. évi 6,2 millióról az 1975. évi 3,8 millióra, ill. 74,1%-ról 37,8%-ra). A foglalkozási átrétegződés következményeként megszűnt a falu és a mezőgazdaság közel teljes, kölcsönös megfelelése. A mezőgazdaság uralkodó jellegének eltűnése és a többi ágazat (ipar, szolgáltatás) súlyának növekedése a falvakban bizonyos mértékig közelebb vitte falvaink foglalkozási struktúráját a városokéhoz. Egyre kisebb lesz a kifejezetten mezőgazdasági jellegű települések aránya, a falvak nagy többsége vegyes profilúvá válik.

Természetesen e nagyméretű gazdasági átalakulás nagy hatással volt és van a falusi népesség jövedelmi színvonalára, és az ezen alapuló fogyasztás révén a kereskedelmi és általában az ellátottsági helyzetére, összességében az egész életszínvonalra, a lakosság életmódjára.

Az életszínvonal alakulásának vizsgálata összetett és bonyolult feladat. A társadalmi-gazdasági folyamatok a felszabadulás óta igen sokszor alakították, rendezték, módosították a falusi népesség struktúráját. Ma már bizonyos szempontból elég nehéz az egymásra épülő változások hatását, az életszínvonal alakulása szempontjából elemezni, annál is inkább, mert a falu hagyományosan viszonylag egységes társadalmi berendezkedése megszűnt; nyitottabbá vált, s a társadalmi mobilitás új lehetőségei alakultak ki.

Tévednénk azonban, ha azt állítanók, hogy mindezen nagy változások hatására a lehetőségek a legmagasabb életszínvonal elérésére a falusi népesség számára is minden tekintetben egyformán adottak. A falusi népesség életszínvonala még elmarad a városban élőkétől, bár a különbség egyre csökken.

A valóságos helyzet megértéséhez és ahhoz, hogy az életszínvonal alakulását a maga összetettségében megvizsgálhassuk, számolnunk kell azokkal a sajátos történeti, gazdasági tényezőkkel, amelyek a falusi népesség, a parasztság helyzetét, életszínvonalának hagyományos jellemzőit formálták s formálják bizonyos mértékig ma is.

Jelen tanulmányom Nagyfalva – a Szilágyság egy maholnap nyolc évszázados múltú visszatekintő mezőgazdasági települése – népének életszínvonalában beálló változásokat igyekszik reálisan, az eddig elért eredmények tükrében, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom igényeinek szellemében bemutatni.

A lakosság életszínvonalának mérésére szolgáló közvetlen adatokkal (jövedelmi viszonyok, fogyasztás) községi szinten csak elszórtan rendelkezem. Nem állt módomban olyan felmérést végezni, amely kiterjedt volna a falu valamennyi háztartására. Hiányoznak az összehasonlításhoz

szükséges adatok is (a századforduló körül és a két világháború között élő népesség, valamint a megye és ezen belül néhány jellegzetesebb mezőgazdasági település és város népének életszínvonalát rögzítő adatokhoz egyáltalán nem, vagy csak elvétve jutottam). Az életkörülmények fogalma egyébként is bővebb, mintsem hogy annak szintjét a jövedelmi viszonyokkal vagy a fogyasztással mérni lehetne. Éppen ezért a jövedelmen és a fogyasztáson kívül az életszínvonalnak olyan mutatóira is kitértem, mint a lakásviszonyok és kommunális helyzet, a kereskedelmi és egészségügyi ellátottság, a táplálkozás és ruházkodás stb. Nem az volt a feladatom, hogy az „elmaradottság” különböző megnyilvánulási formáit leltározzam. Mindenekelőtt a felszabadulás után beálló gazdasági-társadalmi viszonyok következtében alakuló életszínvonal-helyzetet igyekszem a lehetőségekhez mérten megrajzolni.

Nem céлом a felszabadulás előtti népesség életszínvonalának részletes és mélyreható elemzése sem. Itt csak arra szorítok, hogy azokra a legjelentősebb folyamatokra, összefüggésekre irányítsam az olvasók figyelmét, amelyek számbavétele elkerülhetetlen a jelenlegi helyzet megismerése és megértése szempontjából.

Történeti visszapillantás

Nagyfalu, a Szilágyság egyik legősibb települése (1213: vila NOG), a Réz-hegység és a szilágysomlyói Magura által közrezárt medencében, a Berettyó teraszokkal kísért széles völgytalpján, 215 m tengerszint feletti magasságban fekszik, Szilágysomlyótól mintegy 9, a megye székhelyétől, Zilahtól 37 km-re. Lapos teraszfelszínei, a Berettyó széles – helyenként 1,5–2 km-t is elérő – völgy síkjá, 300–350 m átlag magasságú dombságai, változatos talajtípusai a gabonatermesztésnek, gyümölcs- és szőlőművelésnek biztosítanak évszázadok óta optimális feltételeket, népének pedig jólétet. Legelőin, természetes kaszálóin már a középkor folyamán intenzív külterjes állattartás (szarvasmarha) folyt, állatvásárai pedig európai keresettségre emelkedtek; messzi vidékek (Debrecen, Morvaország, Ausztria, Svájc, Olaszország) kereskedői is eljártak ide.

Medenceközponti fekvéséből ered, hogy a falu területén már a korai középkor folyamán is jelentős útvonalak (Nagyvárad–Szilágysomlyó–Zilah; Margitta–Szilágysomlyó; Szilágysomlyó–Élesd) találkoznak. A jó forgalmi fekvés nemcsak a lakosság életkörülményeit, a társadalom mobilitását, hanem a gazdasági élet alakulását – piactávolságok, a mezőgazdaság szerkezete, a munkabérek stb. – is messzemenően befolyásolta. Ugyanakkor különböző gazdasági vidékek (a fakitermelő és állattenyésztő Réz-hegység és a gabona- és gyümölcsstermesztő Szamos-hát-ság) érintkezési vonalán fekszik, s az előbbiek mellett ezzel is magyarázható, hogy a századok folyamán árucserre lebonyolítására volt alkalmas. A múltban 6 országos vásártartásra nyert jogot. A vásárok hozzájárultak ahhoz, hogy a falu népe változatosabb – főleg ruházati – árucikkekre tegyen szert; mezőgazdasági termékeit (gabona, tej, gyümölcs stb.) kézműipari, majd ipari termékekre cserélje ki. Így fogyasztói igényét jobban ki tudja elégíteni.

Mindezek a kedvező természeti és társadalmi feltételek egyben mezővárosi fejlődését is elősegítették. A XV. századi oklevelek szerint Ké-

mer mellett a Szilágyság második mezővárosa. Lakosai pedig a Bánffyak jobbágysái és zsellérei. Az 1788-i összeíráskor 118 jobbágy- és 158 zsellércsaládot jegyeztek fel.

A mintegy 9000 kat. hold megmunkálása jobbágy- és zsellérmunkán alapult. A jobbágyoknak heti 4 napi gyalog- vagy 3 napi ígásrobotot; a házas zselléreknek heti 2 napi, a házzal nem rendelkezőknek pedig heti 1 napi gyalogrobotot kellett teljesíteniük.

Az 1848-as jobbágyfelszabadításkor létrejött földbirtokstruktúra eredményeként a hajdani rendi megosztottságú parasztság, mely fogalmában is bővült, nagyfokú rétegződésen ment át. A jobbágy telektulajdonos lesz, s ezzel kezdetét veszi az önálló szabadparaszt-gazda társadalom kialakulása, amely a földtulajdonhoz való viszonya szerint differenciálódott. Szilágynagyfalun a XIX. század végi paraszttársadalmának jelentős részét a szegényparasztok és agrárproletárok alkották. Ezek köréből került ki az a nagyszámú népesség, amely mint cseléd, napszámos és béres dolgozott a Bánffyak és a helyi földbirtokosok földjén, igen nehéz anyagi körülmények között (a 100 holdon felüli földtulajdonosok a falu mezőgazdasági területének csaknem 70%-át birtokolták).

A mai Nagyfalura a többnyire kihangsúlyozott demográfiai folyamatok, a stagnáló lélekszám, a negatív vándorlási egyenleget közel kiegyenlítő természetes szaporodás, az előregedés lassú, de észrevehető tendenciája jellemző.

A török hódoltság utáni gyors benépesülés folytán a lakosság már akkor elérte az 1500 főt. Viszont majdnem száz évnek kellett eltelnie, hogy 1800 főre emelkedjék. Gyors ütemű volt a lakosság szaporodása a század elején; a falu népe 1910-ben 2500 fő, majd 1941-ben eléri a 3200-as lélekszámot. 1941 óta viszont stagnál vagy igen lassú növekedést mutat (1966: 3400, 1977: 3570).

A természetes szaporulat 1961-ben elérte a 11,4‰-et, 1967-ig állandó csökkenő tendenciát mutat (0,3‰), azóta lassan, de fokozatosan emelkedik (1975: 11,9‰). A népesség korösszetételéről és foglalkozásszerkezetéről a későbbiek folyamán szövegek.

Az életszínvonal a múltban

Köztudott, hogy a felszabadulás előtt hazánk agrárország volt, gyengén fejlett iparral. Az ország gazdasági struktúrájában jellemző módon a falu szinte a mezőgazdasággal volt egyenlő. Románia mint agrárország gazdasági bázisként alapvetően a mezőgazdasági termelésre támaszkodott, s így a mezőgazdasággal foglalkozó népesség jelentősége természetszerűleg a XX. század első évtizedeiben is sokkal nagyobb volt, mint akár közvetlenül a második világháborút megelőző években.

Szilágy megyében – az 1900-as népszámlálás szerint – a parasztság abszolút száma és aránya az összlakossághoz viszonyítva igen magas volt (a 171 721 főt számláló parasztság a társadalomnak 83,97%-át alkotta). Szilágynagyfaluban, mely a fenti évben 2160 lakost számlált, a parasztság arányszáma még magasabb volt (89,7%). A parasztság nagyfokú differenciáltsága következtében azonban az egyes csoportokat igen eltérő helyzet jellemezte. A földnélküliek vagy minimális földmennyiséggel (5 holdon alul) rendelkezők életnívója volt a legalacsonyabb. Nem mintha a föld nem nyújtott volna sok esetben lehetőséget a jobb

megélhetéshez, de számosan csupán azért éltek rendkívül alacsony nívón, hogy jövedelmüket földvásárlásra használhassák, s ezáltal társadalmi megbecsülést vívjanak ki. Mert Nagyfaluban is – mint Erdély és a Partium más falvaiban – a földszerzési vágy a jobbágyfelszabadítás után igen nagy hangsúlyt kapott. A szegényparasztság – ez képezte a parasztság nagy tömegét – csak így tudta létfenntartását biztosítani. Jogosan írja Egyed Ákos *A parasztság Erdélyben a századfordulón* c. tanulmányában: „A földbirtok ugyanis a fennmaradás gazdasági alapját alkotta, s emellett persze rangot is biztosított a falu társadalmában, a spórlás és a szorgalom a föld megtartását, az eladósodás elleni küzdelmet jelentette, s elvileg a felemelkedés lehetőségét is.”

A Bánffy-uradalomban dolgozó nagyszámú napszámos, béres és cseléd megélhetésének alapját a bérmunka, a napszám jelentette, bár számottevő volt a természetbeni juttatások aránya is. A napszámbérek azonban meglehetősen alacsonyak voltak, és alakulásukat igen nagy ingadozás jellemezte.

Talán éppen a földszerzési vágy vezetett ahhoz, hogy a falu lakosságának fogyasztása általában véve alacsony szintű volt, jöllehet az árucikkek iránti igény kielégítésére az országos kirakóvásárok, Szilágyosomlyó közelsége, a különféle boltok lehetőséget biztosítottak. Sajnos, nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyek meggyőzően szemléltetnék, hogy egy lakosra milyen értékű forgalom jutott. Annyi azonban bizonyos, hogy a nagyfalusi ember fogyasztása a lehetőségekhez képest ebben az időben elég alacsony szinten állott. Csak azt vásárolta, amit gazdaságában nem tudott előállítani. Az igénytelenség, az egysikű táplálkozás, az életkörülmények primitív változatlansága még akkor és ott is jellemző volt, ahol a jövedelem nagysága jobb megélhetést biztosított volna.

A község lakosságának életszínvonalát az akkori lakásviszonyok is tükrözték. A századfordulón – néhány módosabb lakást kivéve – az épületek fala patics. Ezt nemcsak a más épületanyagokban (fa, kő stb.) való hiány vagy a hagyományokhoz való ragaszkodás magyarázza, hanem mindenekelőtt az alacsony jövedelem. Ezért élt itt is például az önkéntes segítőtársakból – rokonok, szomszédok, jóbarátok – összeállt munkaközösség, a kaláka, amely lényegesen csökkentette az építkezés költségeit. A cselédek, béresek a szinte minden felszereltséget nélkülöző cselédházakban éltek, amelyekben az egészséges, normális életvitel kialakítására igen kevés lehetőség nyílt.

A falusi népesség alacsony színvonalának problémáit azonban nem lehet csak a parasztság sajátos életfelfogásával és az akkori feudális nagybirtokrendszer visszahúzó erejével magyarázni. A felszabadulás előtti szociálpolitika szinte rögzítette, sőt növelte a falvak hátrányos helyzetét, s ezáltal is fékezte a falusi lakosság életszínvonalának emelkedését. Az állam igen alacsony összeggel járult hozzá a falusi lakosság életszínvonalának emeléséhez. Pedig a falu népe az adók révén nagyobb támogatást is élvezhetett volna az állam részéről. Az életkörülményeket javító községi feladatok megoldására a falu költségvetésének töredék részét tudta csak fordítani.

Az elmondottakat összegezve megállapítható, hogy mivel a falu lakosságának döntő többsége a mezőgazdaságban dolgozott, így életszín-

vonlát elsősorban a mezőgazdasági viszonyok (beleértve a természeti és talaj-adottságokat is) határozták meg. A saját fogyasztásra való termelés (gabona, állat) némi készpénzjövedelmet biztosított ugyan, főleg a nagyobb földmennyiséggel rendelkező számára, azonban az alacsony fogyasztási szint továbbra is fékezte az életszínvonal emelkedését. A minél több föld megszerzésére való koncentráltság valahogy visszavetette a falut a fejlődésben. Hozzájárult ehhez a folyamathoz a felszabadulás előtti szociál- és községgpolitika nemtörődömsége is.

Az életszínvonalat differenciáló tényezők a mai faluban

Igazán jelentős változásokat a parasztság életszínvonalában ebben a községben is csak a felszabadulás utáni fejlődés hozott. A falusi viszonyok átforgalmazásának első állomása az 1945-ös földreform volt. A földreform során kisajátították az addig még el nem adott (mintegy 500 kat. hold) Bánffy-birtokot. Ekkor kezdődött meg a hagyományos faluszerkezet felbomlása, amelyet többek között a gyors iparosítás, a magas beruházási arány indított el a foglalkoztatottság struktúrájának átalakításával.

Az igazi fordulatot azonban, amely a falu életszínvonalának alakulására is igen nagy hatással volt, az 1949-ben megindított országos termelőszövetkezeti mozgalom jelentette, amelynek keretében 1962 áprilisában itt is megteremtődnek a korszerű nagyüzemi mezőgazdasági termelés társadalmi és gazdasági feltételei.

Maga a termelőszövetkezet Szilágynagyfaluban 1950 júliusában alakult, de a mezőgazdaság szövetkezetesítése 1962-ben fejeződött be, amikor 921 család több mint 2000 hektár földterületen kezdte meg közös munkáját. Ezenkívül 1951-ben a volt Darvas-féle fafeldolgozó telephelyén kezdte meg működését a mezőgazdasági gépállomás. A szocialista típusú két mezőgazdasági egység igen jelentős gazdasági tényezővé vált, s befolyásuk a falu életére nemcsak gazdasági, hanem kulturális, szociális területen is érezhető, hiszen sajátos módon nemcsak tagjai, hanem minden falun lakó ember életkörülményeinek alakulását befolyásolta és befolyásolja ma is. A szocialista fejlődés eredményezte társadalmi-gazdasági folyamatok „kinyitották” a modern világ kapuit a falusi emberek előtt. A mezőgazdaság, a falu és a parasztság hagyományos hármas egységének felbomlása könnyítette és gyorsította a gátló életmódbeli tradíciók lerázását, és az új, a fejlődésnek megfelelő értékek befogadására is fogékonyabbá tette őket. A mezőgazdaság szocialista átszervezése után megteremtődött tehát a lehetősége annak, hogy a falusi népesség nagy részét alkotó mezőgazdasági dolgozók életszínvonala jelentős mértékben emelkedjék.

Az életszínvonal alakulását általában alapvetően két fő tényező befolyásolja: egyrészt a nemzeti jövedelem nagysága, másrészt pedig ennek a társadalomban működő felosztási rendszere.

Közismert, hogy az RKP programja a következő évekre a nemzeti jövedelem gyors ütemű növelését irányozza elő. Fő célja a nép anyagi és szellemi jólétének szüntelen emelése. Ennek megfelelően a fogyasztási alapra 68–70%-ot, a fejlesztési alapra pedig 30–32%-ot irányoz elő. Biztosítani kívánja továbbá a városi és falusi dolgozók jövedelmének állandó növekedését, arra törekedve, hogy a kis és nagy jövedel-

mek közötti arány minél kiegyensúlyozottabb legyen. Igen nagy hangsúlyt helyez a munkából származó jövedelem, valamint a társadalmi juttatások állandó növelésére.

Az életszínvonal alakulását azonban nemcsak a fenti tényezők helyzete határozza meg. *Életszínvonalat differenciáló tényező a lakosság foglalkozási szerkezete* is. Köztudott, hogy a nagyüzemű szocialista mezőgazdaság megteremtése, a nagy ütemű iparosítás erőteljes átrétegződést eredményezett. Míg 1966-ban Szilágynagyfaluban az aktív lakosságnak (az össznépeség 51,5%-a) 10,8%-a dolgozott az iparban, 63,8%-a a mezőgazdaságban, 1976-ban az iparban 29,1%-a, a mezőgazdaságban pedig 34,1%-a. Rendkívüli módon emelkedett a különböző szolgáltatási egységekben, az oktatásban, egészségügyben dolgozók száma. (Kibővült a mezőgazdasági szakoktatás hálózata, 1971-ben megnyílt a szilágybárosi hévízfürdő, majd a szarvasmarha-hizlalda. Mindez nagyszámú termelőszövetkezeti tagot és más kategóriájú lakost vont el a mezőgazdaságtól.) Zilah és Szilágyosmlyó iparvállalatai, az ippi szén-, és a berettyószéplaki kőolaj-kitermelő és -feldolgozó vállalat ugyancsak nagyszámú szilágynagyfalusi lakosnak nyújt munkalehetőséget. 1976-ban ezekre a munkahelyekre több mint 500 személy ingázott a faluból. Az elvándorlás viszont jelentéktelenebb. Az elköltözők zöme a fiatalabb korosztályból kerül ki.

Az iparban dolgozók nemcsak magasabb jövedelműek (élvezik az ipar által biztosított készpénzjövédelmet, üzemi juttatásokat), hanem magukkal hozzák a városi emberre jellemző magasabb fogyasztói igényeket, életmódot stb. is. Az otthoni kert, háztáji (15 ár) pedig – ha a feleség mtsz-tag – sok készpénzkiadástól mentesíti őket.

Életszínvonalat differenciáló tényező továbbá a gazdálkodási környezet több sajátossága is. A mezőgazdasági termelés mennyiségi és minőségi jellemzői, az alkalmazott technika fejlettségi színvonala a gazdálkodás eredményességét meghatározó egyik fő tényező. Ez pedig kihat az mtsz-tagok javadalmazására, életszínvonaluk alakulására.

Szilágynagyfaluban a mintegy 2023 hektár területre (ebből szántó 1239 hektár) 1976-ban 352 munkaerő jutott. Az összmunkaerőnek 17,2%-a 40 éven aluli, 82,8%-a pedig 40 éven felüli. Ennek is 62%-a nő. Egy termelőszövetkezeti tagra 6,2 hektár mezőgazdasági terület, ill. 3,5 hektár szántó jutott. Az 1 hektárra jutó műtrágyamennyiség 250–300 kg. A hektáronkénti átlagos terméseredmények közepesek, a megyei átlagnál azonban magasabbak (búzából 2100, kukoricából 2250 kg/ha).

Az állatállományból származó jövedelem az összjövedelemnek (1976: 6,8 millió lej) egynegyedét teszi ki, holott a múltban e tevékenységi ág a jövedelemnek több mint felét adta. A 6,8 milliós évi jövedelembe beletartozik a téglavetésből származó mintegy 0,5 millió lej is. Egyéb jelentősebb jövedelmi forrása az mtsz-nek nincs. Az egy mezőgazdasági keresőre eső bruttó értéktermelés 1976-ban 19 319 lej.

A falusi lakosság életszínvonalát az ipari fejlettség a jövedelem nagyságán túlmenően is befolyásolja, s ez a fogyasztás mértéke és szerkezete, az infrastrukturális ellátottság színvonala, a városiasodás üteme terén egyaránt megmutatkozik. Általánosságban elmondhatjuk azt, hogy a falusi lakosság életszínvonala ott a legalacsonyabb, ahol a mezőgazdaság mellett a többi foglalkozási ág jelentéktelen vagy nem fejlődött ki.

A falusi életszínvonal alakulását befolyásolja a *területi (földrajzi) elhelyezkedés* is. A nagyvárosok vonzáskörébe tartozó falvak fejlődése – s erre rengeteg hazai példa van – gyorsabb, az ittlakók kereseti lehetőségei nagyobbak, fogyasztási szokásaik fejlettebbek, kulturáltabbak, életkörülményeik jobbak. A 9 km-re fekvő Szilágysomlyó (14 000 lakosú, gyengén fejlett iparral rendelkező iskolaváros) ilyen tekintetben nem gyakorol különösebb befolyást Nagyfalva lakosságának életszínvonalára. De a falu jó forgalmi fekvése – amelyről egyébként a bevezető sorokban már szó volt – rendkívül kedvezően alakítja főleg a lakosság fogyasztási kultúráját. A sűrű és gyors autóbuszforgalom, a vasúti közlekedés lehetővé teszi, hogy a szilágynagyfalusi lakos 1–3 óra leforgása alatt Zilahra, Nagyváradra, Nagybányára vagy Szatmárra is eljusson. A minőségileg és mennyiségileg is fejlettebb városi üzlet- és intézményhálózat olyan igények kielégítésére ad viszonylag könnyen lehetőséget, amelyek a falusi emberek számára általában nehezen elérhetők.

Differenciáló tényezőként jelentkezik a falusi népességben belül is a *végzett munka jellege*, a társadalmi réteghez való tartozás. Nyilvánvaló, hogy a falun élő munkás- vagy értelmiségi családok életszínvonalja eltérő, s különbözik a mezőgazdaságban dolgozó földművelő családokétól is. E felosztáson belül is lényeges eltéréseket tapasztalhatunk például a szakképzettség vagy a faluban elfoglalt pozíció szerint, jóllehet ez a különbség lassan csökken a különböző jövedelműek között. E jelenség felvetésével tulajdonképpen már elérkeztünk az életszínvonalat differenciáló *tudati tényezőkhöz*. Megfigyelhető pl., hogy az emberek saját társadalmi rétegük életszínvonalát pesszimistábban ítélik meg más társadalmi rétegekénél. Ez a tény egy igen fontos jelenséget takar, s arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a megítélés sokszor teljesen különböző, rétegenként eltérő értékek, szükségletek alapján történik. Az életszínvonal egyes elemeinek jelentősége – s a róluk kialakuló vélemény – a falusi közgondolkodásban nemcsak az életszínvonal pillanatnyi helyzetétől függ, hanem fejlődésének múltbeli körülményeitől és jövőbeli kilátásaitól is. Ezeknek a tényezőknek a hatását nem szabad lebecsülnünk, mert lényegében ezek – a kulturáltság foka és igénye, az életvitelt irányító szokások, értékek – befolyásolják a megszerzett anyagi javak felhasználását, a fogyasztás alakulását, szerkezetét.

Hogyan jelentkezik ez a nagyfokú differenciáltság Szilágynagyfalva esetében?

Közismert, hogy az életszínvonal-vizsgálat korszerű formája az egy vagy több éven át vezetett háztartási költségvetés nyomkövetése, az ún. élelmiszer-kosár index számítások végzése stb. Sajnos mi a jövedelem megállapítását az mtsz-tagoknál csak a teljesített munkanapok után járó természetbeni juttatások és pénz, valamint a háztájiban termesztett növények és tenyésztett állatok, illetve az állati eredetű termékek évi átlagos mennyisége alapján végezhetjük el; a többi kategóriájú dolgozóknál és nyugdíjasoknál az alapbért (nyugdíjat) és a gyermekek után járó pótlékot vettük figyelembe.

A költségek (évi kiadások élelemre, ruházkodásra, házépítésre, takarmányvásárlásra, tüzelőre, különféle adókra stb.) megállapítása viszont

becslések alapján történt. A kiadások felbecsülését lehetővé tette és megkönnyítette a szerző helyismerete (több mint húsz éve dolgozik a faluban) és a tanulók közreműködése (huszonöt nyolcadik osztályos tanuló), akiknek bevonásával 1976 őszén 1068 meglévő háztartásnak mintegy 10,7%-ban (114 háztartásban) végeztünk részletes felméréseket. Ezek az adatok talán így is alkalmasak a változások érzékeltetésére.

Az 1068 háztartásból a legrepresentatívabb 4 tagú családokat választottuk ki, és a következő családtípusokat állítottuk össze:

- 1) homogén mezőgazdasági családok (férj és feleség mtsz-tag);
- 2) vegyes foglalkozású családok (a férj munkás – bányász, téglagyári munkás, mezőgazdasági gépész –, a feleség mtsz-tag); ezeket ket-tős jövedelmű családoknak neveztük el;
- 3) szellemi munkával foglalkozó családok (tisztviselők, pedagógusok, mérnökök, orvosok stb.);
- 4) homogén munkáscsaládok (férj és feleség munkás);
- 5) a férj munkás (szakmunkás), a feleség nem dolgozik;
- 6) nyugdíjas és más foglalkozású (szakképesítés nélküli) családok. Ez utóbbi az egyik legelterjedtebb családtípus. A fenti családtípusok megállapítása, éppen a szerző faluismerete révén, az egész falura kivetítve is általánosnak mondható.

Milyen általános érvényű következtetéseket vonhatunk le? Még mindig az egy főre jutó alacsony havi jövedelemmel rendelkező háztartások aránya a legmagasabb, bár ez csökkenő tendenciát mutat. Az alacsony jövedelmű háztartásoknak 1976-ban 25,6%-a volt Szilágynagyfaluban található. E jelenség magyarázatát többek között a foglalkoztatottsági színvonalban, a családstruktúrában, a család nagyságában kerestük.

A családstruktúrára és családnagyságra igen jellemző, hogy magas az eltartottak száma. 100 keresőre 94 eltartott jut. Ezen belül a 15 éven aluli eltartottak száma meghaladja a 70 főt. Mondanunk sem kell, hogy a fenti tények mennyire befolyásolják a 114 család életszínvonalának alakulását. A 114 háztartás jövedelme 1976-ban meghaladta a 4 millió lejt, az egy főre eső jövedelem pedig 878 lej havonta. Az évi (bruttó) összjövedelemnek jövedelemnagyság és háztartások szerinti eloszlását szemlélteti alábbi táblázatunk:

Jövedelemkategóriák év/lej	Háztartások száma	%
-5 000	17	14,6
5-15 000	24	21,6
15-25 000	30	26,1
25-40 000	32	28,1
40 000-en felül	11	9,6
Összesen	114	100,00

A háztartások több mint egyharmadában (36,2%) 15 000 lejen aluli volt a jövedelem, kb. fele (54,2%) közepes jövedelemre tett szert, míg 9,6%-a magas jövedelmű.

A munkaviszonyból eredő jövedelmek aránya a szellemi foglalkozásúak csoportjában (3) a legmagasabb. A magas jövedelem ennél a cso-

portnál azzal is magyarázható, hogy a faluban dolgozó értelmiségiek sok éve dolgoznak és diplomások. Valamivel alacsonyabb a jövedelem a 2. és 4. csoportba sorolt háztartásokban. Átlag alatti a jövedelem az mtsz-ben dolgozó családokban (1) és azokban a háztartásokban, ahol csak egy tag van munkaviszonyban (5), végül nagyon alacsony a nyugdíjas és a más foglalkozású (szakképesítés nélküli) családokban (6).

A felmérésekből megállapítható, hogy a tisztán mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó paraszti családok jövedelme még mindig elég alacsony (1 főre 575 lej jut havonta). A szellemi dolgozók körében az adminisztratív foglalkozásúakat alacsonyabb kereset jellemzi, míg a szakmunkások csoportjában (a GTÁ mezőgazdasági gépészei és technikusai stb.) kiegyensúlyozottabb és kedvezőbb kereseti feltételek tapasztalhatók. A szakképesítés nélküli munkások kereseti viszonyait tekintve (igen változó jövedelem nagysággal) falunkban a periférikus helyekre szorultak.

Az mtsz-tagok jövedelme közvetve erősen differenciálódhat amiatt is, hogy különböző mennyiségű munkanapot teljesítenek, így eltérő nagyságú jövedelemre tesznek szert. Sajnos a teljesített munkanapok száma egyénenként is rendkívül változó. A rossz szervezés, a termelés szerkezet, az anyagi érdekeltség hiánya mind ahhoz vezetett, hogy alacsony az átlagosan ledolgozott munkanapok száma, és így a javadalmazás is minimális. Az átlagjövedelem az állattenyésztésben dolgozóknál a legmagasabb, és legalacsonyabb a növénytermesztésben dolgozóknál. A kertészet, amely befolyásolná a személyi jövedelem nagyságát, nem jelentős. Voltak olyan évek, amikor pl. a paradicsomnak csak egy részét tudták értékesíteni. Ehhez hozzájárult az is, hogy nincsenek kedvező értékesítési (piaci) lehetőségek, olyanok pl., mint a nagyvárosok környékén levő falvak esetében. Pedig köztudott, hogy a gyümölcs-, szőlő- és virágtermesztő, valamint a vegyes kertészeti profilú szövetkezetekre a viszonylag magas átlagjövedelem jellemző. Különben Nagyfaluban a fenti növények termesztésére adva vannak a megfelelő talajviszonyok és éghajlati tényezők is.

Bár a falusi lakosok egyre változó életmódjából, a közös gazdaságok megerősödéséből következően a *háztáji gazdaságok* jelentősége nagyobb távlatban csökkenő tendenciájú, napjainkban, a termelőszövetkezeti gazdálkodás szerves részeként, a lakosság ellátásában és a parasztság jövedelmi struktúrájában még nagy a jelentőségük. Azokban a háztartásokban magas a háztáji gazdaságokból származó jövedelem, amelyekben meghatározó szerepet töltenek be az intenzív művelési ágak és a sertés- vagy szarvasmarhatartás.

A felmérésekből kiviláglik, hogy Nagyfaluban is fontos szerepet kap a 0,15–0,30 ha nagyságú háztáji, és lényegesen emeli az mtsz-tagok jövedelmét. A gondosan megművelt háztáji fedezi a család zöldség- és egyéb szükségletét, nem ritkán pedig a sertés- és tehéntartáshoz szükséges takarmány egy részét is biztosítja.

Igen jelentős helyet foglal el a jövedelem kiegészítésében az *állattartás*. A szerződés-kötések révén nagyszámú hizott sertést és bikát adnak át az államnak. Mindezek után az mtsz-ben dolgozó parasztcsaládok (a 114 tanulmányozott háztartásból 31 háztartás jövedelme származott teljesen a mezőgazdaságból) átlagos jövedelme a következőkből eredt:

Összjövedelem 21 840 lej 100%	Részjövedelem					
	A teljesített munkanapok után járó jövedelem	%	Háztájiból eredő jövedelem	%	Állattartásból származó jövedelem	%
	8240	37,1	2900	13,2	10 700	49,7

Nem számítottuk ide a háztájiból és az állattartásból biztosított személyi igényeket kielégítő mezőgazdasági és állati eredetű termékek értékét.

Befejezésképpen megállapíthatjuk, hogy a falu népességének munkából származó jövedelme lassú, de állandó emelkedést mutat. Az emelkedés az ún. kettős jövedelmű családokban (2) meghaladja az átlagot, ami bizonyítja azt, hogy az életszínvonal emelkedésében ez a típusú falusi család kedvező helyzetet foglal el. Az erőteljes jövedelemkülönbségek jelentkezése a különböző rétegek, csoportok között még szembe-tűnő, azonban hosszabb távban azok csökkenésével kell számolni.

Az életszínvonal alakulásában igen nagy szerepük van a társadalmi juttatásoknak is: családi pótlék, nyugdíj, természetbeni juttatások, egészségügyi, szociális ellátás, üdülés, oktatás stb. A párt következetes életszínvonal-emelő politikája révén e juttatások évről évre emelkednek. Különösen a sokgyermekes családokat érinti e nagyfokú gondoskodás.

A jövedelem felhasználása

Az életszínvonal alakulásának vizsgálata nem fejeződhet be a jövedelmi viszonyok bemutatásával, hiszen a jövedelemszint az életszínvonal helyzetéről önmagában nem sokat mond, ha nem ismerjük meg mellette azt, hogyan élnek az emberek a megszerzett jövedelemmel. Az, hogy milyen szükségletek kielégítésére törekednek, s milyen módon használják fel jövedelmüket, igen sok tényezőtől függ.

A jövedelem elosztása és a kiadások szervezése a társadalmi-gazdasági változások, történeti folyamataiban formálódik, rögződik, vagy éppen alakul, rendeződik át. A társadalom fejlődése folyamán a fogyasztói szokások azonban nem egyforma módon változnak, idomulnak a megváltozott körülményekhez. Vannak olyanok, mint például a táplálkozási szokások, amelyek sokkal lassabban változnak, s a modernebb életkörülmények között is sokáig megőrzik hagyományos jellegüket. Mások viszont labilisabbak, könnyebben változnak, mint például az öltözködési szokások.

Az előbbieken már említettük, hogy a múltban Nagyfaluban is elsősorban földszerzésre törekedett a lakosság, hiszen egyedül ez jelentette számára a felemelkedést, a bizonyosságot, a tekintély elérését. Jövedelmük nagy részét ezért tartalékolták; keveset vásároltak. A saját termelésből eredő fogyasztás legnagyobb hányadát a táplálkozás jelentette, de ez meglehetősen egyoldalú volt.

A rendelkezésre álló jövedelmet a fogyasztás szempontjából általában két csoportra szokták osztani. Az első csoportba azok a kiadások tartoznak, amelyek az alapvető életszükségletek rendszeres kielégítésére irányulnak, így például a táplálkozás, a ruházkodás, a lakás, a lakásfenntartás stb. A második csoportba azok a kiadások, amelyekre a szükségletek kielégítését szolgáló kiadások után megmaradó összeg a fedezet, tehát a fogyasztó szabadon rendelkezhet vele, esetleg tartalékolhatja.

A felmérésbe vont családoknak mindössze 13,1%-a rendelkezett ún. „diszkrecionális” jövedelemmel. A fölösleges jövedelem tartalékolásának többféle motívuma van, melyek ismerete sok mindent elárul a fogyasztó beállítottságáról.

Ha a fogyasztás struktúráját vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a különböző szolgáltatásokra fordított kiadások igen jelentősek, habár azok súlya rétegenként igen eltérő, hiszen az életmód, életvitel által is befolyásolt. A személyes fogyasztás szerkezetében az élelmiszerkiadások részaránya igen magas, a havi átlagos jövedelem 40–45%-át is kiteszi. Holott világviszonylatban az élelmiszerre fordított kiadások csökkenő tendenciát mutatnak. A parasztcsaládokban az egy főre jutó évi kiadás élelmiszerre eléri a 3200, a szellemi foglalkozásúaknál a 4500, míg a munkáscsaládoknál a 3800–3900 lejt.

Ennek ellenére nő a tartós fogyasztási cikkek (rádió, tévé, mosógép, varrógép, hűtőszekrény stb.) fordított kiadások összege is. Sokszor az élelmiszerre, ruházatra fordított összegekből tesznek félre bizonyos mennyiségű pénzt tartós fogyasztási cikkek vásárlására. Mivel a tartós fogyasztási cikkek iránti igény évről évre nő, nyilvánvaló, hogy a táplálkozásra előirányzott összegek, ha lassan is, de csökkennek.

A táplálkozásra fordított kiadások minden megvizsgált háztartásban a felhasználás leglényegesebb elemei. És ez természetes is. Hiszen az alapvető életszükségletek kielégítésében, a munkaerő újratermelésében, a regenerálásban van kiemelkedő jelentőségük. A táplálkozási viszonyokban gyakran Nagyfaluban is rögződnek bizonyos hagyományok. Az élelmiszerek fogyasztási struktúrájában a búza és burgonya szerepeltek a legnagyobb arányban. A kenyér, szalonna és hagyma nagyarányú fogyasztása társadalmi kényszerűségből fakadt.

A 114 háztartást – a táplálkozás struktúráját 26 élelmiszer fogyasztási mutatója alapján vizsgálva – a következő négy csoportba sorolhatjuk:

- szegényes és egyhangú a táplálkozás a családok 36%-ában;
- szegényes, de változatos az étkezés a családok 32%-ában;
- elégséges és változatos a táplálkozás a családok 20%-ában;
- bőséges, de egyhangú étkezés a családok 12%-át jellemzi.

Nagyon sok családban a táplálkozás alacsony szintjének oka nem annyira a kis jövedelem, hanem inkább a kulturális igény alacsony volta.

A táplálkozásban a szénhidrátok (kenyér, főtt és sült tészták, burgonya stb.) túlzott fogyasztása dominál. A levesek (habarásos) tejjel (4 liter levesvízhez 1 liter tejet vagy tejfölt adnak) és liszttel készülnek. Étrendjükből hiányzanak a vitamindús zöldségfélék (pl. a tanulmányozott háztartásokban mindössze 3 helyen említették, hogy időnként főzeléket is készítenek).

A húsfogyasztás (évente 1–2 disznót is vágnak) jelentős. Télen disznóhús (újabbán szokás, hogy nem füstölik, hanem sütve zsírban tartósítják, s így nyáron, a mezőgazdasági munkák idején is lehet fogyasztani), nyáron baromfi (inkább liba) szerepel étrendjükben.

Igen jellemző, hogy a vajfogyasztás a földművescsaládokban jelentéktelen, s a tanulók tízóraitra is zsíros kenyeret hoznak. Ugyancsak ritkán használják a kukoricalisztet is, a kenyérsütés ellenben valóságos

kultusznak számít a szilágynagyfalusi parasztcsaládokban. A cukor- és olajfogyasztás is egyre számottevőbb. A cukorfogyasztás legnagyobb a szellemi foglalkozásúaknál és a kettős jövedelmű családoknál (havi 5–7 kg). A földművescsaládoknál átlagosan 4 kg.

Jellemző összefüggések vannak a hétköznapi és a vasárnapi ebéd színvonala között is. A családoknak csak mintegy 12%-a étkezik hétköznapi is gazdagon, vasárnap viszont már kétharmada. A vasárnapi étkezés még az alacsony jövedelműeknél is gazdag (baromfihúsból készült leves, töltött káposzta vagy sült hús rizzsel, esetleg makaróni- vagy burgonyakörítéssel). A tésztafélék közül a sütemények csak vasárnapi, ünnepnap alkalmakra készülnek, ellenben a lepény, csörege, fánk, kalács, kürtőskalács igen gyakori a családok étrendjében.

Az egy nap alatt elhasznált táplálékmenyiségnek felét este, munka-idő után, a másik felét pedig reggel és délben fogyasztják el. A vacsora – főleg a nyári idényben – igen kiadós, és 75–80%-ban főtt tésztából és levesből áll.

Az utóbbi években felgyorsult a háztartásoknak iparcikkkel való telítődési folyamata, bár a teljes telítettségtől még a szellemi foglalkozásúak és munkáscsaládok is távol vannak. A felszereltség színvonala általában véve jónak mondható. Az anyagi lehetőség a lakásfelszereltség növelésére a háztartások 60–65%-ánál megvan. Az infrastrukturális háttér is biztosítva van (1959 óta villanyvilágítás). Ezzel kapcsolatos törekvésem az volt, hogy összefüggést találjak a jövedelmi helyzet és a lakás felszereltségének színvonala között. Többszöri kísérlet után akkor találtam a két tényező között szoros korrelációt, amikor a család jövedelmi helyzetét, és nem az egy családtagra jutó jövedelmet vettem alapul (ez érthető, hiszen a háztartási gépekre a család egészének van szüksége, másrészt a gépek vásárlásához szükséges pénzalap is könnyebben jön létre a több keresőt magába foglaló, nagyobb létszámú családban), illetve csak a valóságos pénzbevételt. Eltekintettem az olyan családtagok jövedelmének beszámításától, akik néhány éve kezdtek el dolgozni, és valószínűleg saját egzisztenciájuk megteremtéséhez tartalékolják fizetésüket. Az ilyenek főleg lakásépítkezésre gyűjtenek.

Milyen általános jellegű következtetéseket lehet levonni? Mindenekelőtt a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság jellemző sajátossága, hogy a vizsgált háztartások között a legnagyobb különbség a háztartási munkát segítő fogyasztási cikkekben található. Ezen a téren a falu lakosságán belül is nagy különbségek vannak, egyrészt társadalmi rétegenként, másrészt az egyes iparcikkek vonatkozásában. Ezek az eltérések a gazdasági struktúrában elfoglalt helyzet, a jövedelmi viszonyok következményei, de azokat a falu néhány rétegénél nagymértékben befolyásolja az életmód, az életvitel is. A parasztcsaládoknál pl. a fogyasztási struktúrában 1976-ban a tartós fogyasztási cikkek 21%-ot foglaltak el, míg ugyanekkor a munkás- és szellemi foglalkozású családoknál meghaladták a 35%-ot.

A tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság alakulását szemlélteti az alábbi két táblázat. Az első a faluban 1976-ban meglévő összes háztartási gépek 100 háztartásra jutó értékeit mutatja be, míg a második a lakásfelszereltség állapotát a jövedelmi kategóriák szerint 99 háztartásban.

	Szellemi foglalkozású és munkáscsaládok	Paraszti kettős jövedelmű családok
Rádió	87	59
Televízió	51	19
Mosógép	54	13
Hűtőszekrény	26	9
Aragáztűzhely	47	12
Kerékpár	52	78
Autó	5	–

A család teljes bevétele lej/év	A háztartások száma	A felszereltség aránya %-ban				
		Rádió	Tévé	Mosógép	Hűtőszekrény	Aragáztűzhely
–5000	17	29	5,8	–	–	–
5–15 000	15	40	6,6	–	–	6,6
15–25 000	27	55,5	18,5	11,1	–	14,8
25–40 000	30	60	73	56,6	86,6	63,3
40 000-en felül	10	90	100	80	90	100

Mindkét táblázatban világosan látható, hogy a fogyasztói struktúra alakulása a kulturálódás szintjén kívül igen jelentős mértékben függ a jövedelmi helyzettől és a családnagyságtól. A magasabb jövedelmű szellemi (értelmiségi és tisztviselő) és munkáscsaládokban (szakképesített munkások, pl. mezőgazdasági gépészek stb.) egyre nagyobb összegeket fordítanak tartós fogyasztási cikkekre, és így belőlük több is esik 100 háztartásra. Ellenben a paraszt- és kettős jövedelmű családoknál, ahol az átlagos jövedelem 15–25 000 lej között váltakozik, még mindig nagyobb összeget használnak el élelmiszerre. A parasztcsaládok háztartásában a tartós fogyasztási cikkek száma ott nagyobb, ahol a család tagjai az állattenyésztési szektorban dolgoznak, vagy egyénileg, szerződéses úton állatokat hizlálnak. A 100 háztartásra jutó tartós fogyasztási cikkek értékei azonban jóval felülmúlják az országos és a Szilágy megyei átlagot.

A ruházkodásra fordított kiadások is társadalmi rétegenként, az elért jövedelmi szintnek és életkornak megfelelően változnak. A különböző rétegek, csoportok közötti különbségek talán itt mosódnak el a legjobban. Míg a múltban a ruhák minőségét és mennyiségét általában a fizikai, biológiai életszükségletek irányították, ma a divat is egyre nagyobb szerepet kap.

A szilágynagyfalusi nép a századfordulóig főleg az alföldire jellemző parasztviseletben járt, a ruhadarabok nagy részét házilag, kenderből, gyapotból, gyapjúból stb. állította elő. Később a vásári áruk elterjedésével a lakosság készruhához, lábbelihez, szövetekhez jutott. Így változatosabban, a divatnak megfelelőbben öltözködhetett.

Az idős- és középkorúak ruházkodásában ma is egy hagyományosabb, egyhangúbb, szerényebb szint észlelhető, a fiatalok azonban már változatos, a divatnak és évszaknak megfelelő öltözetben járnak. Az értelmiségi és a parasztcsaládból származó fiatalok között csupán az öltöz-

ködekből ítélve nehéz ma már különbséget tenni. A megkérdezett 31, kimondottan paraszti családban a ruházatkódásra fordított kiadások aránya a többi kiadásokhoz viszonyítva még így is alacsony, alig tesz ki az összkiadások 20%-át. Ennél magasabb ez a tétel a munkás- és kettős jövedelmű családoknál (25%), legmagasabb a szellemi foglalkozású családokban (27,3%).

A ruházatkódási kiadások alakulását Nagyfaluban – mint mindegyütt – erősen befolyásolja az életkor. Legmagasabbak a kiadások a 15–25 éves korosztályoknál (főleg a lányoknál, akik az öltözködésükre még nagyobb összegeket fordítanak). Az adatokból az rajzolódik ki, hogy az életkor emelkedésével az öltözködésre fordított kiadások egyre csökkennek, a ruházatkódási igények is egyre alacsonyabb szintre esnek vissza. Ez a jelenség – megítélésünk szerint – természetes is, s egyformán jellemzi a falu valamennyi társadalmi rétegét. Úgy tűnik, hogy bár vannak különbségek e rétegek között, a kiadások alakulását falun az életkor sokkal erősebben differenciálja.

Sajátos képet mutatnak a falusi népesség fogyasztószervezetén belül az egészségügyi és testápolási célt szolgáló kiadások. 1976-ban ez a tétel egy főre paraszt- és munkáscsaládokban 76 lej, szellemi foglalkozású családokban 146 lej volt. A falusi lakosság ezen a területen van a leghátrányosabb helyzetben a városi lakossághoz képest. A falusi környezet és életmód a szociálhigiéna területén erős kötőerőnek bizonyul, sajnos még mindig negatív tartalommal. Jellemző, hogy a jövedelmi helyzet, színvonal ebben az esetben is főleg a parasztcsaládoknál nem érzeti hatását. Itt a fogyasztói magatartást alapvetően a kulturáltsági szint befolyásolja. A megoldást az igények, a kulturális színvonal emelése táján kell keresnünk.

Lakásviszonyok, közművesítés

A falusi lakosság életszínvonalát a lakásviszonyok, tehát a meglévő lakások színvonala, ellátottsága, méretei, az új lakások építésének módja és annak forrásai is jelentős mértékben meghatározzák.

Szilágynagyfaluban – hasonlóan az ország többi falvaihoz – eddig soha nem tapasztalt módon és ütemben folyik a lakásépítkezés. Míg a múltban a jövedelem nagy részét földvásárlásra fordították, ma a föld helyett a lakás válik státusszimbólummá. A ház nagysága, formája, díszítése mind tulajdonosának helyét, tekintélyét jelzi a helyi közösségben.

A század elején a lakóházak nagy többsége vályogból (vályogtéglá, vert vagy döngölt fal) készült. A paticsfalú jobbágyházak a századfordulón már lebontásra kerültek. A vagyonosabbak két szobából, pitvarból és oszlopos tornácából álló házakban laktak, az agrárszegénység (nap-számosok, béresek stb.) egyszobás – esetleg konyhával is ellátott –, silány építőanyagból készült lakásban.

A század eleji faluképhez viszonyítva Szilágynagyfalú arculata teljesen átformálódott. A szép stílusú parasztházak tekintélyes része eltűnt, pedig közülük néhány védelmet érdemelt volna. A funkciójukat veszített nagy istállókat, gazdasági épületeket sok helyütt lebontották vagy átalakították. Sok régi lakóházat felújítottak vagy kibővítettek.

A lakásépítkezésre fordított kiadások ma az összkiadásoknak tekintélyes részét teszik ki. Sajnos a felmérésbe bevont 114 háztartás ebben az értelemben nem tipikus: ezek közül 1976-ban csak 8-ban folyt házépítés, illetve bővítés. Így csak hozzávetőlegesen tudjuk megadni, hogy az összkiadásoknak hány %-át fordítják építkezésre. Nehezíti a kérdést az a tény is, hogy az építetők ilyenkor csökkentik az élelmiszerekre, ruházkodásra, tartós fogyasztási cikkekre fordított kiadásokat, hogy minél nagyobb összeg jusson az építkezésre. Mégis hosszas és bonyodalmas számítgatás után kiderült, hogy az építkező családok kiadásuknak átlagosan 35–40%-át, sok esetben még ennél is többet fordítottak erre a célra.

Az építkezés – főleg a paraszt- és kettős jövedelmű családoknál – eléggé hosszú ideig tart: átlagosan 4–5 évbe kerül, amíg egy lakóház teljesen elkészül. Ez a viszonylag alacsony jövedelmi szint mellett az anyagbeszerzési nehézségekkel, a szakemberek hiányával magyarázható. A lakások nagy része saját erőből épül. Állami hitelt csak a munkás- és szellemi foglalkozású családok kapnak. A falusi hitelszövetkezet legfeljebb kis összegű és rövid időre szóló hitelt tud biztosítani. Ezek mind olyan hátrányok, amelyek a városon lakókat például nem érintik. Városon sokkal több lakás épül állami alapból, mint falun.

A felszabadulás óta Nagyfaluban igen sok, több mint 370 lakás épült, a meglévő lakásállomány mintegy 40%-a. Az ebben az időszakban felépült házak nemcsak az egy lakásra jutó lakosok számát csökkentették (1966-ban 412 fő/100 lakás; 1976-ban 356 fő/100 lakás), hanem minőségileg is kedvezőbb lakáskörülményeket teremtettek, bár még így sem érték el az országos szintet. Az egy lakószobára jutó személyek száma 2,18 (az országos átlag 1,53), míg az egy személyre jutó lakószoba-terület 7,7 m² (országos viszonylatban 8,8 m², megyei szinten 8,3 m²).

Ami a szobák számának időbeli változását illeti, tudnunk kell, hogy a lakóházak több mint fele már a század első évtizedeiben kétszobás volt, 1966-ban 79%-a, 1976-ban pedig 93%-a kettő vagy ennél több. Míg a múltban az utcára merőlegesen építették meg a tornáccal ellátott és díszített lakóházakat, ma mindenki arra törekszik, hogy L alakú házat építsen. Igen jellemző, hogy 1971 óta vályogházat nem építenek. Ma a tégl a legfontosabb, szinte kizárólagos építkezési anyag. A mai lakóházak tágas verandával, általában két vagy több szobával, konyhával, kamrával és fürdőszobahelyiséggel épülnek. A területrendezési terv követelményeinek megfelelően megkezdődött az emeletes házak építése is. A nagy, dúsan díszített ház azonban korántsem tükröz az anyagi színvonalnak megfelelő kulturális szintet. Még ma sem ritka a „nem lakott” szoba, az alacsony színvonalú berendezés, amely sajátosan ellentmondásos törekvéseket, célokat, életmódot jelez. Sok helyütt a lakásokat már a gyerekeknek, az unokáknak építik, de a falon giccsek lógnak, s a bútorok még a régi berendezések stílusát idézik. Mindezek jelzik, hogy a lakáskultúra színvonalának emelése még Nagyfaluban is megoldásra váró feladat.

Ami a lakások közművesítettségét illeti, ezen a területen is nagyot léptünk előre. 1962-ben befejeződött a falu villamosítása. 1976-ban Szilágynagyfaluban gyakorlatilag már nem volt olyan háztartás, ahol a villany ne lett volna bevezetve. Teljes lemaradás tapasztalható azonban

a víz- és csatorna-ellátottság területén. Míg a városokban lényegében már évtizedekkel ezelőtt kialakult a fejlett infrastrukturális hálózat, közte a víz- és csatornarendszer is, addig a falvakban a helyzet ezen a téren még a jelenlegi viszonyaink között sem kielégítő. A falusi lakosság-nak a városiakhoz viszonyított kedvezőtlen életkörülményei lényegé-ben a hiányos infrastrukturális ellátottságnak tudhatók be.

A vízellátás kommunális problémái két irányban ágaznak el. Egy-részt ide tartozik az egészséges vízzel való ellátás, másfelől pedig a modernebb életkörülményeket biztosító vízvezeték- és csatornahálózat kiépítése. Szilágynagyfaluban 1911 őszén fúrták az első artézi kutat Mazúr Károly kútúrómester irányításával. Ugyanakkor – a Nagy ut-cán – két másik kutat is fúrtak. A három kút látta el a falu mintegy 2500–3000 fő között váltakozó lakosságát ivóvízzel. Közben a központi artézi kút vízhozama lényegesen csökkent (108 l/óra), s ma a falu lakos-ságának ivóvízellátását nem tudja teljesen fedezni. Ennek ellenére a falu lakosságának ma is 72%-a használja ezt a vizet, 10%-a a Nagy utcai kutakból, 18%-a pedig a telkeken levő kutakból (Brazília negyed) bizto-sítja szükségleteit. A telkeken vannak ugyan kutak, de vizük a rend-kívül magas ásványisó-tartalom miatt nem iható. A falu lakosságának 61%-a 100 m-nél távolabbról kénytelen a vizet hordani. Ez az alacsony vízhozam miatt értékes percek és órákat jelent, ami, különösen nyáron, a mezőgazdasági munkák teljében számottevő idővesztés.

Korábban már említettük, hogy az új lakások egy része már fürdő-szobahelyiséggel épül. A legnagyobb problémát azonban éppen azok fel-szerelése jelenti. Mivel a falu vízvezeték-hálózatának kiépítése eddig nem valósult meg, a fürdőszobák felszerelése nehézségekbe ütközik. Ezzel magyarázható, hogy míg 100 háztartásra 8 fürdőfülke jut, addig felsze-relt, vízzel ellátott fürdőszoba csak 2,3. Központi fűtéssel ellátott lakás eddig mindössze kettő van.

A lakásviszonyok és a kommunális ellátottság alakulásában jelentős szerepet játszik az aragázipalackok és -tűzhelyek megjelenése és elterje-dése. Ez a folyamat mintegy 10–12 évvel ezelőtt kezdődött, és viharos gyorsasággal hódított a falusi háztartásokban. Legnagyobb jelentősége az, hogy a konyhai, a főzési tevékenységet alakította, formálta korsze-rűbbé. A gáztűzhely a főzésben és a konyhai kultúrában a változtatások egész sorát hozta maga után. Egyszerűbb, kényelmesebb lett a falusi háziasszony munkája, s élvezheti azokat az előnyöket, amelyeket a városi háziasszony már természeteseneknek, nélkülözhetetleneknek ítél. Igaz, a palack- és gázellátás még akadozik, a tulajdonos sok időt veszít, míg gázhoz jut. Ez pedig megint a szabad idő rovására megy.

A falusi népesség életszínvonalának alakulását, a fogyasztás össze-tételének, minőségének jellemzőit nagymértékben befolyásolja az is, hogy milyen lehetőségek állnak a falusi emberek rendelkezésére, amikor ki akarják elégíteni fogyasztói igényeiket. Lényeges, hogy a meglévő keres-kedelmi ellátottság mennyire képes új, modernebb fogyasztói igények felkeltésére és kielégítésére, illetőleg szűk keresztmetszetével mennyire hátráltatja az igények fejlődését.

Szilágynagyfaluban a múltban is kiterjedt kereskedelmi hálózat volt (több vegyesbolt, italbolt, mészárszék stb.), az alapellátásnak megfelelő szolgáltatásokkal (szabó, cipész, borbély, kovács, asztalos, szűcs, kádár stb.),

valamint hat országos vásárral, hetipiaccal, amelyek legalábbis a kereketeket illetőleg lehetőséget adtak az akkori fogyasztói igények nagyfokú kielégítésére. A mai hálózat egy teljesen új típusú, szocialista kereskedelem része, amely az utóbbi évek során mind az ellátó egységek száma, mind az áruk mennyisége és minősége szerint sokat fejlődött. Jelenleg 1 Universal-áruház, 2 vegyeskereskedés, 2 italbolt, továbbá cukrászda, önkiszolgáló, pékség elégíti ki a lakosság élelmiszerszükségletét. Ezenkívül 1 könyvesbolt, 1 építőanyaglerakat alkotja a falu kereskedelmi hálózatát. Az alapvető élelmiszerek egy részét (tej, hús, zöldség, burgonya stb.) a lakosság termeli, másik részét a csütörtöki hetipiacon szerzi be. Az évi forgalom 1976-ban kb. 9,5 millió lej volt. Az egy főre eső forgalom pedig 2661 lej.

A kereskedelmi hálózat jelenlegi helyzete a gazdaságosság szempontjából mégsem kielégítő. Az eladóhelyek összalapterülete 664 m², s 7 egység között oszlik meg. Ez a helyzet szükségessé tenné az egységek koncentrációját, mivel a nagy alapterületű, bővebb választékot és magasabb szintű ellátást biztosító eladóhelyeken lebonyolítható forgalom lényegesen kedvezőbb, mint a szétforgácsolt, kis alapterületű és gyengébb választékot nyújtó eladóhelyeken.

A lakosság kereskedelmi ellátásában igen számottevők a környező városok, főleg Szilágysomlyó. De a falu kedvező forgalmi fekvése lehetővé teszi nagyobb választékot nyújtó városok (Zilah, Nagyvárad, Szatmár) megközelítését is. Ugyanis a faluban nem minden esetben veszik figyelembe a fogyasztói igények változásait. Sokszor a választék szegényes, gyenge az áruk minősége, kulturálatlan a kiszolgálás. Ezért a nagyfalusi ember szívesen elmegy – bár az utazás pénzbe és időbe is kerül – más helységekre is vásárolni. A fogyasztói igények változásainak figyelmen kívül hagyása közvetve a lakosság életkörülményeit rontja, mivel megnehezíti a fejlettebb időbeosztási struktúra kialakulását s annak kihasználását.

A különböző szolgáltatásokkal való ellátottság színvonala tekintetében az elmúlt években kétségkívül nagy fejlődés indult meg Nagyfaluban is. Az alapellátásnak megfelelő javító szolgáltatásokat (lábbeli-, rádió-, tévé-javítás) a nagyfalusiak helyben végeztetik el. Viszont a villamossági cikkeket már Szilágysomlyóra kell vinni. Az utaztatás költséges és időigényes feladat.

Az egészségügyi ellátottság fejlődésében kiemelkedő jelentősége van a körzeti orvosi rendelőnek. Szilágynagyfaluban 1 általános, 1 gyermek- és 1 fogorvos van. Mivel a szomszédos bürgezdi lakosok is itt részesülnek orvosi ellátásban, 2108 lakos jut egy általános, illetve egy gyermekorvosra. Az egészségügyi személyzetet a 3 asszisztensnő, 2 szülésznő és 3 ápolónő egészíti ki. A legközelebbi kórház 10 km-re, Szilágysomlyón van. A falu jól felszerelt és ellátott gyógyszertárral is rendelkezik. A szülőotthon 10 ágyas.

Összkep és távlatok

Nem volt szándékunkban az életszínvonal alakulásának valamennyi mutatóját elemezni. Közülük csak néhány jellegzetest ragadtunk ki és követtük végig egy szilágysági falu példáján.

Értékelve az elmúlt néhány évtized fejlődési folyamatait, kétségkívül

jelentős előrelépés figyelhető meg. Különösen az utóbbi években bontakozik ki falvaink átformálódása, de ez az átformálódás – amely nem ellentmondásmentes – főleg a lakosság életszínvonalán mérhető le. Ma már az életnívó nemcsak a falvak külső arculatán, a nép megváltozott táplálkozási viszonyain, öltözékén szemlélhető és mérhető le, hanem kultúrszínvonalán, tudati változásain is. A jövedelem és a fogyasztói igény növekedése általános jelenség falun és városon, egyaránt átszövi az élet egészét, megjelenési formájukban és méreteikben azonban ma még jelentős különbségek mutathatók ki a falu és a város között.

A falvak fejlesztésével összefüggő feladatok sokirányúak, de alapvetően egy célt szolgálnak: az itt élő népesség életkörülményeinek javítását s közelítését a mindenkori város népességéhez. Ez alapvető társadalompolitikai követelmény.

Láttuk, hogy a munkamegosztásban elfoglalt pozíció és más differenciáló tényező hatására az egyéni és család jövedelmek nagyfokú eltérést mutatnak. Mivel községünk aktív lakosságának jelentős része a mezőgazdaságban dolgozik, s valószínű, hogy a jövőben is így lesz, ennek jó vagy rossz menete határozza meg a szövetkezeti tagok és családjaik anyagi helyzetét. A mtsz-nek olyan termelési profilt kellene kialakítania, amely a legjobban megfelelne a nemzetgazdaság igényeinek, a hagyományoknak – nem utolsósorban az agroökológiai viszonyoknak – és amely nagyobb jövedelmet tudna tagságának biztosítani. Például jobban felkarolhatná a nagy hagyományokkal rendelkező állattartást. (Jellemző, hogy a gazdaság baromfi- és sertéstenyésztéssel évek óta nem foglalkozik.) Ugyanilyen sürgető követelmény lenne a szőlő- és gyümölcs-termesztés kiterjesztése is (a feketeribizli termesztésében már vannak szép eredmények). Az ezelőtt 10 évvel telepített gyümölcsös a hiányos és nem szakszerű gondozás miatt még ma sem fordult termőre. A gombatermesztés, amely valamikor a nagyfalusi mtsz-ben jövedelmező foglalkozás volt, megszűnt.

Hiányzik az mtsz-en belül a kiegészítő tevékenység is. Így a tagságnak nem tud rendszeres munkával való folyamatos ellátottságot biztosítani. Főleg a nők foglalkoztatottságát kellene megoldani.

A jövedelmi színvonal emelésében nagy a szerepe az mtsz-tagok szorgalmának, egyre aktívabb részvételének a termelésben. Sajnos itt merülnek fel a legsúlyosabb problémák. Mivel hiányzik az anyagi érdekesség – ezen csak keveset enyhített a globális akkord bevezetése –, a tagság még a törvényben előírt minimális munkanapot sem teljesíti. Ehelyett egyre több időt fordít a háztáji megművelésére, állattartásra, mivel ebben látja jövedelme emelkedésének egyik fontos útját. Nem ritka az olyan eset, amikor kupeckedésbe fognak vagy egyszerűen otthagyják munkahelyüket, és az iparban vagy egyéb tevékenységi ágakban keresnek menedéket. Pedig a szilágynagyfalusi nép valamikor jól gazdálkodott, szorgalma, munkaszeretete közismert volt.

Láttuk azt is, hogy a lakásviszonyok jelentős mértékben befolyásolják a falusi lakosság életkörülményeit. A várossal egybevetve a lakásviszonyok eltérően alakulnak. Megmutatkozik ez az eltérés főleg abban, hogy a lakásra, építkezésre fordított kiadások a falusi és a városi emberek esetében erősen különbözőek, az összkiadások tekintélyes részét alkotják, s néhány esettől eltekintve, saját erőből épülnek. Így a

falusi háztartások költségvetését eléggé megterhelik. A községbe érkező értelmiségiek lakáshelyzete sem megoldott. Többségük albérletben lakik és jövedelmüknek jelentős részét (150–300 lejt havonta) fordítják házbérré.

Ugyanez vonatkozik a kommunális ellátottságra is. Tekintettel arra, hogy az állami források korlátozott mértékben állnak rendelkezésre, a falu vízművesítése az érdekeltek hozzájárulása révén valósítható meg. A falusi lakosság önkéntes pénzbeli hozzájárulásából épülnek a járdák, hidak és egyebek. Mindezek nagyban befolyásolják a háztartások költségvetését, kiadását. A falu kommunális, infrastrukturális helyzete még mindig alacsony szinten áll, és a falu–város különbség tekintetében még mindig ez jellemzőbb.

A kereskedelmi hálózat fejlesztése terén alapvető probléma, hogy bár megszűnt a falura régebben jellemző önellátó jelleg (még a mezőgazdasági foglalkozásúak körében is), a faluban élők nagyobbik részének pedig ma már nem is a mezőgazdaság a fő megélhetési forrása, ennek ellenére sem megoldott a falu lakosságának a legfőbb élelmezési cikkekkel – hús, tej, zöldség, gyümölcs – való ellátása. Különösen az újonnan érkező értelmiségieket, tisztviselőket érinti nagymértékben e probléma. A felsorolt tényekkel magyarázható egyrészt, hogy a faluba kerülő fiatal értelmiségiek (pedagógusok stb.) 1–2 év letelte után más munkahelyeket próbálnak választani. De a fentiekkel magyarázható az egyre jobban elharapózó elvándorlás is. Kérdőíves felméréseink és személyes „interjúink” szerint a költözési szándék okai között ma már mintegy 70%-ban az életkörülményekkel kapcsolatos tényezők szerepelnek: jobb kereseti lehetőségek, a városok jobb ellátottsága, a lakóhely sorsának, jövőjének bizonytalansága stb.

A munkahelyek kínálata természetesen a városokban, iparvidékeken nagyobb, ám elvándorolnak azok a munkaképes korba lépők is, akik szakmával, középiskolai végzettséggel nem rendelkeznek, s a társadalmi megítélés szerint sem végeznek magasabb szintű munkát új munkahelyükön, mint amilyent végezhetnének szülőfalujukban. Az elvándorlás indítékai tehát elsősorban a falu nyújtotta kedvezőtlenebb körülményekben keresendők, s úgy látszik, a lakosságban tudatosodtak az elvándorlás eme – viszonylag új keletű – motivációi. Az elvándorlás szelektív, elsősorban a munkaképes korosztály vándorol el. Ezért torzul a lakónépesség struktúrája is. A szülőképes korosztály arányának csökkenése következtében visszaeshet a természetes szaporodás, módosulás állhat be a népesség korstruktúrájában. Míg 1966-ban a 60 évesnél idősebb korosztályúak Szilágynagyfaluban 13,4%-ot tettek ki, ez az arány 1976-ban 16,1%-ra emelkedett, amely mindenképpen magasabb az országos átlagnál (1966: 12,3).

Szilágynagyfalu vegyes profilú település; a mezőgazdaság mellett fellelhető az ipari tevékenység, és fejlődnek a különböző szolgáltatások is. Az 1971-ben, a község határában feltárt hévíz révén a község egy speciális funkcióra, az üdülőfunkcióra tett szert. Meggyőződésünk, hogy e funkció kiemeli a falvak sorából, és a község lakosságának a mezőgazdaság mellett fontos jövedelmi forrásává válik, népének pedig magasabb életnívót fog biztosítani.